

Volkstuinen als investering in een gezonde, groene en verbonden gemeente

Position paper van AVVN voor gemeenten

Samenvatting

Gemeenten staan voor omvangrijke en met elkaar verweven opgaven. Zij moeten ruimte vinden voor woningbouw, klimaatadaptatie, biodiversiteitsherstel, gezondheid, sociale samenhang en recreatie. Tegelijkertijd zijn grond, geld en uitvoeringscapaciteit schaars.

Volkstuinparken helpen meerdere van deze opgaven op dezelfde plek aan te pakken. Ze bieden groen in de directe leefomgeving, vangen regenwater op, zorgen voor verkoeling, bieden leefruimte aan planten en dieren en stimuleren beweging, ontmoeting en gezonde voeding. Bovendien worden zij voor een belangrijk deel beheerd door betrokken inwoners en vrijwilligers.

Toch worden volkstuinen in ruimtelijke en financiële afwegingen nog regelmatig gezien als recreatieve grond voor een beperkte groep gebruikers. Daarmee wordt hun bredere maatschappelijke waarde onvoldoende erkend.

AVVN roept gemeenten op om volkstuinparken:

1. planologisch en juridisch duurzaam te beschermen;
2. structureel op te nemen in ruimtelijk, sociaal en klimaatbeleid;
3. te beoordelen op hun totale maatschappelijke waarde;
4. gericht te ondersteunen bij verduurzaming en maatschappelijke ontwikkeling;
5. samen met verenigingen toegankelijker en betekenisvoller te maken voor de omgeving.

Investeren in volkstuinen is geen investering in één afzonderlijk beleidsterrein. Het is een investering in een gezonde, klimaatbestendige, biodiverse en verbonden gemeente.

1. GEMEENTEN STAAN VOOR SAMENHANGENDE OPGAVEN

De ruimte in Nederland is schaars. Gemeenten zoeken locaties voor woningbouw, infrastructuur, bedrijvigheid, energievoorzieningen en maatschappelijke functies. Tegelijkertijd moet de leefomgeving groener, gezonder en beter bestand tegen klimaatverandering worden.

Deze opgaven worden nog te vaak afzonderlijk behandeld. Woningbouw valt onder ruimtelijke ontwikkeling, wateropvang onder klimaatadaptatie, eenzaamheid onder het sociaal domein en biodiversiteit onder groenbeheer. In werkelijkheid hangen deze vraagstukken nauw met elkaar samen.

De kwaliteit van de leefomgeving wordt niet alleen bepaald door het aantal woningen of voorzieningen, maar ook door de aanwezigheid van bereikbaar groen. Groen vermindert hittestress, biedt ruimte voor water, stimuleert beweging en ontmoeting en geeft planten en dieren een leefgebied.

Uit de [Inventarisatie van de huidige en toekomstige gemeentelijke invulling van stedelijk groen](#) van het Planbureau voor de Leefomgeving blijkt dat gemeenten ambitieuze plannen hebben. Een tekort aan mensen en middelen, bestuurlijke complexiteit en onvoldoende draagvlak maken de uitvoering echter lastig.

Dat vraagt om slimme keuzes. Bestaande groene gebieden die verschillende functies combineren, verdienen daarbij bijzondere aandacht. Volkstuinparken zijn daarvan een krachtig voorbeeld.

2. VOLKSTUINEN ZIJN MULTIFUNCTIONEEL GROEN

Een volkstuinpark wordt soms nog beschouwd als recreatiegrond voor individuele tuinders. Dat beeld doet geen recht aan wat er werkelijk gebeurt.

Een volkstuinpark bestaat uit tuinen, paden, sloten, hagen, bomen, gemeenschappelijke voorzieningen en ontmoetingsplekken. Het is zowel een ecologisch gebied als een sociale gemeenschap. Op relatief weinig ruimte komen voedselproductie, natuur, ontspanning, beweging, educatie en vrijwilligerswerk samen.

Volkstuinen leveren daarmee verschillende maatschappelijke waarden.

2.1 Waarde voor klimaatadaptatie

Door klimaatverandering krijgen gemeenten vaker te maken met hitte, droogte en hevige neerslag. Versteende buurten warmen sneller op en regenwater kan er moeilijk in de bodem wegzakken.

Volkstuinparken bestaan voor een groot deel uit onverharde grond en beplanting. Daardoor kunnen zij:

- regenwater opnemen en tijdelijk vasthouden;
- het rioolstelsel bij zware buien ontlasten;
- verdroging helpen beperken;
- door bomen en planten schaduw en verkoeling bieden;
- onderdeel vormen van lokale groen-blauwe structuren.

De Rijksoverheid benadrukt dat natuurlijke oplossingen kunnen bijdragen aan klimaatadaptatie en tegelijkertijd waarde kunnen leveren voor biodiversiteit, waterkwaliteit, recreatie en leefbaarheid.

Gemeenten kunnen deze functie versterken door samen met verenigingen te investeren in regentonnen, waterbassins, wadi's, gezonde bodems, natuurlijke oevers, schaduwrijke beplanting en een doordacht waterbeheer.

2.2 Waarde voor biodiversiteit

Volkstuinparken bevatten vaak een grote verscheidenheid aan planten, struiken, bomen, hagen, composthoppen, poelen en kleine landschapselementen. Die afwisseling creëert leefruimte en voedsel voor insecten, vogels, amfibieën en kleine zoogdieren.

De ecologische waarde neemt verder toe wanneer verenigingen:

- kiezen voor inheemse en gevarieerde beplanting;
- zonder chemische bestrijdingsmiddelen tuinieren;
- gefaseerd maaien;
- dood hout en bladeren waar mogelijk laten liggen;
- natuurlijke oevers en poelen aanleggen;
- schuil- en nestgelegenheid creëren;
- ecologische verbindingen met de omgeving versterken.

Via het [Nationaal Keurmerk Natuurlijk Tuinieren](#) biedt AVVN begeleiding om de ecologische kwaliteit van gemeenschappelijk groen stap voor stap te verhogen. Gemeenten kunnen dit instrument benutten om lokaal beleid voor biodiversiteit, natuur- en milieueducatie en duurzaam groenbeheer in de praktijk te brengen.

2.3 Waarde voor gezondheid en welzijn

Tuinieren brengt mensen in beweging en geeft ontspanning, structuur en zingeving. Tuinders zijn buiten actief, volgen de seizoenen en ervaren direct contact met natuur en voedsel.

Groen in de leefomgeving kan bijdragen aan vermindering van stress, herstel en meer beweging. Volkstuinen voegen daar actieve deelname aan toe: mensen kijken niet alleen naar groen, maar verzorgen het en maken er deel van uit.

De waarde is extra groot voor inwoners die geen eigen tuin hebben. Denk aan bewoners van appartementen, ouderen, jonge gezinnen en mensen met beperkte financiële mogelijkheden. Voor hen kan een volkstuin een belangrijke plek zijn om buiten te zijn, gezond voedsel te verbouwen en anderen te ontmoeten.

De Gezond Groen Wijzer van het RIVM neemt moestuinen dan ook nadrukkelijk mee als een van de vormen van groen die gemeenten kunnen inzetten voor gezondheid en welzijn.

2.4 Sociale waarde

Een volkstuinpark is ook een gemeenschap. Mensen met verschillende leeftijden, beroepen, inkomens en culturele achtergronden ontmoeten elkaar rond een gedeelde activiteit.

Tuinders wisselen kennis, zaden, oogst en praktische hulp uit. Verenigingen organiseren activiteiten, onderhouden gezamenlijk het complex en nemen verantwoordelijkheid voor hun omgeving. Daarmee kunnen volkstuinen bijdragen aan:

- sociale samenhang;
- informele hulp en onderlinge betrokkenheid;
- het verminderen van eenzaamheid;
- integratie en ontmoeting tussen verschillende groepen;
- vrijwilligerswerk en actief burgerschap;
- verbondenheid met buurt en wijk.

Deze sociale infrastructuur is niet vanzelfsprekend. Ze wordt in de loop van jaren opgebouwd en onderhouden door bestuurders, commissies en vrijwilligers. Wanneer een tuinpark verdwijnt, gaat daarom niet alleen groen verloren, maar ook een bestaand sociaal netwerk.

2.5 Educatieve waarde

Volkstuinen zijn geschikte plekken om kinderen en volwassenen te laten ervaren hoe voedsel groeit, welke rol insecten spelen en waarom een gezonde bodem belangrijk is.

Samenwerking is mogelijk met:

- scholen en buitenschoolse opvang;
- natuur- en milieueducatie;
- welzijnsorganisaties;
- zorginstellingen;
- buurtinitiatieven;
- lokale voedselprojecten;
- onderzoekers en onderwijsinstellingen.

Door volkstuinparken bij educatief beleid te betrekken, kunnen gemeenten natuur, voedsel, gezondheid en duurzaamheid tastbaar maken.

2.6 Waarde voor lokale voedselcultuur

Volkstuinen brengen inwoners rechtstreeks in contact met de herkomst van voedsel. Tuinders leren omgaan met seizoenen, bodemkwaliteit, oogst, bewaren en delen.

Hoewel volkstuinen de reguliere voedselvoorziening niet vervangen, dragen ze wel bij aan bewustwording over gezonde voeding en lokale voedselproductie. Ze houden bovendien praktische kennis over telen, zaden, composteren en bodemzorg levend.

Daarmee passen volkstuinen binnen bredere gemeentelijke ambities rond voedselbeleid, gezondheid, circulariteit en duurzaamheid.

3. BESTAAND GROEN IS NIET ZOMAAR VERVANGBAAR

In ruimtelijke discussies wordt soms verondersteld dat een volkstuincomplex kan verdwijnen en elders opnieuw kan worden aangelegd. In de praktijk is dat ingewikkeld.

Een volwassen tuinpark is het resultaat van tientallen jaren ontwikkeling. De kwaliteit zit niet alleen in het aantal vierkante meters, maar ook in:

- de opgebouwde bodemstructuur;
- het bodemleven;
- volgroeide bomen en hagen;
- sloten, poelen en waterverbindingen;
- bestaande populaties planten en dieren;
- de kennis en inzet van tuinders;
- de vereniging en haar sociale netwerk;
- de relatie met buurt, scholen en organisaties.

Verplaatsing betekent dat veel van deze waarden opnieuw moeten worden opgebouwd. Sommige waarden, zoals oude bomen of een ontwikkeld ecosysteem, zijn pas na vele jaren terug.

Daarom moet behoud het uitgangspunt zijn. Wanneer verplaatsing in uitzonderlijke gevallen onvermijdelijk blijkt, moet de volledige ecologische, sociale en organisatorische waarde worden meegewogen en gecompenseerd. Alleen het beschikbaar stellen van een nieuw stuk grond is onvoldoende.

4. VAN GRONDWAARDE NAAR MAATSCHAPPELIJKE WAARDE

Bij ruimtelijke besluiten wordt grond vaak vooral vanuit financiële opbrengst of bouwpotentie beoordeeld. Die benadering is te beperkt voor volkstuinparken.

De relevante vraag is niet alleen wat de grond bij verkoop of bebouwing oplevert, maar ook welke maatschappelijke baten het bestaande groen jaarlijks genereert. Denk aan waterberging, verkoeling, biodiversiteit, recreatie, gezondheid, sociale samenhang en vrijwillige inzet.

Wanneer deze baten buiten beeld blijven, ontstaat een onevenwichtige vergelijking. De directe financiële waarde van bebouwing wordt dan afgezet tegen een onvolledig beeld van de waarde van het tuinpark.

AVVN pleit daarom voor een brede maatschappelijke waardebeoordeling bij ieder besluit dat gevolgen heeft voor een volkstuinpark. Daarbij moeten tenminste de volgende aspecten worden meegenomen:

- ecologische kwaliteit;
- klimaatadaptieve functie;
- gezondheids- en welzijnseffecten;
- sociale betekenis;
- recreatieve en educatieve waarde;
- cultuurhistorische waarde;
- vrijwilligersinzet;
- kosten van vervanging en herontwikkeling;
- gevolgen voor de omliggende wijk.

5. BESCHERMEN ÉN ONTWIKKELEN

Planologische bescherming is essentieel, maar vormt slechts de basis. De maatschappelijke waarde van volkstuinen kan verder worden versterkt wanneer gemeenten en verenigingen samen investeren.

Dat betekent niet dat ieder volkstuinpark volledig openbaar moet worden of alle denkbare maatschappelijke functies moet vervullen. Tuinders hebben rust, veiligheid en ruimte nodig om te tuinieren. De inrichting en draagkracht verschillen bovendien per vereniging.

Wel kunnen gemeente en vereniging samen bepalen welke ontwikkeling bij de locatie past. Mogelijkheden zijn bijvoorbeeld:

- openstelling van hoofdpaden op bepaalde tijden;
- gezamenlijke buurtactiviteiten;
- schooltuinen of educatieve rondleidingen;
- toegankelijke ontmoetingsplekken;
- demonstratietuinen voor klimaatadaptatie;
- projecten rond composteren en bodemgezondheid;
- samenwerking met welzijns- en zorgorganisaties;
- aanleg van ecologische verbindingen;
- gezamenlijke monitoring van biodiversiteit;
- deelname aan het Nationaal Keurmerk Natuurlijk Tuinieren.

Maatschappelijke ontwikkeling werkt het beste wanneer deze in overleg plaatsvindt en aansluit bij de mogelijkheden van de vereniging.

6. WAT GEMEENTEN CONCREET KUNNEN DOEN

AVVN doet de volgende aanbevelingen.

1. Geef volkstuinen een vaste plaats in gemeentelijk beleid

Neem volkstuinparken expliciet op in de omgevingsvisie, het omgevingsplan, groenbeleid, klimaatadaptatiebeleid, gezondheidsbeleid en lokaal voedselbeleid.

Maak zichtbaar welke beleidsdoelen de parken ondersteunen en voorkom dat zij uitsluitend onder recreatie of vastgoed vallen.

2. Bied langjarige zekerheid

Zorg voor een passende bestemming en langjarige huur- of gebruiksovereenkomsten. Verenigingen investeren eerder in bodem, bomen, waterbeheer, gebouwen en biodiversiteit wanneer zij zekerheid hebben over hun toekomst.

Een goed voorbeeld is Den Haag, waar de toekomst van achttien volkstuincomplexen tot minimaal 2040 is veiliggesteld.

3. Breng de maatschappelijke waarde in kaart

Beoordeel volkstuinen niet uitsluitend op grondprijs, huuropbrengst of aantallen gebruikers. Maak ook hun bijdrage aan klimaat, natuur, gezondheid, educatie, sociale samenhang en vrijwilligerswerk zichtbaar.

Gebruik deze brede waardebepaling bij ruimtelijke besluiten en investeringsprogramma's.

4. Investeer in klimaat en biodiversiteit

Stel ondersteuning beschikbaar voor onder meer:

- wateropvang en infiltratie;
- verbetering van bodemkwaliteit;
- natuurlijke oevers en poelen;
- schaduwrijke en inheemse beplanting;
- ecologisch beheer;
- groene erfafscheidingen;
- natuurvriendelijke verlichting;
- advies en begeleiding.

Koppel deze investeringen aan gemeentelijke klimaat- en biodiversiteitsdoelen.

5. Ondersteun de vereniging achter het groen

Een sterk tuinpark vraagt om een sterke vereniging. Besturen krijgen te maken met administratie, regelgeving, onderhoud, vrijwilligersbeleid en soms ingewikkelde gesprekken met leden of de gemeente.

Ondersteun verenigingen daarom niet alleen met subsidies voor fysieke maatregelen, maar ook met kennis, procesbegeleiding en organisatorische versterking.

6. Maak samenwerking tussen beleidsterreinen mogelijk

Wijs binnen de gemeente één bestuurlijk en ambtelijk aanspreekpunt aan voor volkstuinen. Dit aanspreekpunt kan verbinding leggen tussen groen, ruimte, vastgoed, welzijn, gezondheid, klimaat en participatie.

Zo wordt voorkomen dat verenigingen steeds opnieuw bij verschillende afdelingen moeten uitleggen welke waarde zij leveren.

7. Betrek verenigingen vroegtijdig

Besluiten over grondgebruik, gebiedsontwikkeling en infrastructuur hebben vaak grote gevolgen voor tuinparken. Betrek verenigingen daarom vanaf de start bij plannen en niet pas wanneer besluiten vrijwel vaststaan.

Vroege betrokkenheid vergroot de kans op betere oplossingen, draagvlak en wederzijds vertrouwen.

8. Maak ruimte voor nieuwe tuinmogelijkheden

In veel gemeenten bestaat belangstelling voor een tuin terwijl het beschikbare aanbod beperkt is. Onderzoek daarom ook mogelijkheden voor nieuwe vormen van samen tuinieren, bijvoorbeeld op braakliggende grond, in gebiedsontwikkelingen, bij zorginstellingen of als onderdeel van nieuwe woonwijken.

Tijdelijke tuinen kunnen waardevol zijn, maar mogen niet dienen als vervanging voor duurzame, langjarige tuinparken.

7. EEN UITNODIGING AAN GEMEENTEN

AVVN wil samen met gemeenten werken aan volkstuinparken die toekomstbestendig, natuurvriendelijk en maatschappelijk verbonden zijn.

Daarbij erkennen we dat ook verenigingen een verantwoordelijkheid hebben. Zij moeten openstaan voor hun omgeving, zorgvuldig omgaan met bodem, water en natuur en zichtbaar maken welke waarde zij voor de gemeente en de samenleving creëren.

De beste resultaten ontstaan wanneer gemeente en vereniging elkaar niet uitsluitend ontmoeten als grondeigenaar en huurder, maar als partners met een gedeeld belang: een gezonde, groene en leefbare omgeving.

CONCLUSIE

Gemeenten hoeven voor verschillende maatschappelijke opgaven niet altijd nieuwe ruimte of afzonderlijke oplossingen te zoeken. Op volkstuinparken komen klimaatadaptatie, biodiversiteit, gezondheid, voedsel, educatie, ontmoeting en vrijwilligerswerk al samen.

Deze gebieden worden bovendien grotendeels onderhouden door inwoners die zich vrijwillig inzetten. Dat maakt volkstuinen tot een bijzonder efficiënte vorm van maatschappelijk groen. Wie volkstuinen alleen beoordeelt als recreatiegrond, ziet een belangrijk deel van hun waarde over het hoofd. Wie ze beschermt én versterkt, investeert in veel meer dan tuinieren.

AVVN roept gemeenten daarom op om volkstuinen structureel te verankeren in beleid, langjarige zekerheid te bieden en samen met verenigingen te investeren in hun ecologische en maatschappelijke ontwikkeling.

De goedkoopste vierkante meter groen is vaak de vierkante meter die al groen is. Laten we die niet alleen behouden, maar beter benutten.

Over AVVN

AVVN is de landelijke vereniging voor volkstuinders en volkstuinverenigingen in Nederland. AVVN ondersteunt aangesloten verenigingen, behartigt hun belangen en stimuleert samen natuurlijk tuinieren.

Meer informatie over AVVN en natuurlijk tuinieren is te vinden op www.avvn.nl.